

УДК: 070: 821. 161. 2 – 92

Тетяна Марчак

ТЕМАТИЧНА ПАЛІТРА ПУБЛІЦИСТИКИ ЕЛЛАНА-БЛАКИТНОГО

У статті зосереджено увагу на основних тематичних лініях публіцистичних творів Еллана-Блакитного, охарактеризовано погляди публіциста на соціально-економічний, культурно-просвітницький, національний розвиток України. Проаналізована публіцистика Василя Блакитного свідчить про її гостроту, проблемність, дискусійність, миттєву реакцію публіциста на нагальні проблеми часу. Наголошено, насамперед, на тому, наскільки успішно розвиваються закладені Блакитним традиції зрілого й результативного політичного мислення та ідейно-тематичне наповнення публіцистичних текстів. Звернено увагу на оригінальність тематики публіцистичних творів Еллана-Блакитного, які підводять читача до власних роздумів та осмислення гострих проблем суспільства, культури, мистецтва, політики, журналістики 1920-х рр. Стаття висвітлює соціальні та національні аспекти в умовах перехідного періоду розвитку українського суспільства. Також простежені процеси становлення та розвитку літературно-мистецького угруповання «Гарт», акцентовано на культурологічно-творчих аспектах діяльності об'єднання, представники якого працювали для відродження та формування національних духовних засад української державності.

Ключові слова: публіцистика, нація, українізація, літературно-мистецьке угруповання «Гарт», українська культура.

Актуальність дослідження тематики публіцистики Еллана-Блакитного зумовлена необхідністю теоретичного осмислення шляхів розвитку української публіцистики 1920 років, яку досліджуємо як чинник розвитку і регулювання суспільних процесів та як вид суспільної і політичної діяльності. Поряд із цим намагаємося довести, що публіцистика Еллана-Блакитного є суспільно-актуальною, гострополітичною та науковою.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу особливостей тематики та проблематики публіцистичного доробку Василя Блакитного, спробі по-новому побачити певні політичні колізії тієї доби, що мають незаперечний інтерес і для наших часів.

Завдання статті: розглянути багатогранну творчість Еллана-Блакитного через призму його публіцистики, акцентуючи увагу, насамперед, на тому, наскільки успішно розвиваються закладені ним традиції зрілого і результативного політичного мислення; виявити ідейно-тематичне наповнення публіцистичних текстів.

Наукова новизна статті полягає у тому, що публіцистика Еллана-Блакитного, попри безперечну гостроту та широкий резонанс у суспільстві, тривалий час не була предметом окремого дослідження. Лише з проголошенням незалежності України стало можливим об'єктивне та

неупереджене вивчення постаті В. Еллана-Блакитного. Ми зможемо простежити основні віхи літературного процесу 1920-х років, а також описати важливий період в історії української журналістики – розвою найрізноманітніших альманахових видань, журналів та мистецьких часописів.

Для розв'язання поставлених завдань опиратимемося на низку відомих праць учених у галузі теорії публіцистики: В.М. Горохова, В.І. Здоровеги, М.С. Черепанова та на дослідження науковців творчої спадщини Еллана-Блакитного, а саме: Ю Барабаша, М. Зерова, М. Доленго, А. Недзвінського, Л. Новиченка, О. Микитенка.

Публіцистика – надзвичайно складний метод журналістської творчості, якому притаманні низка ознак: 1) *загальнометодичних* – актуальність, об'єктивність, аналітика, аргументація думки, проблематика, використання засобів суспільного переконання, компетентний аналіз і конструктивна дискусія, вплив на громадську думку і консолідація суспільства; 2) *індивідуальних*, до яких відносимо особисті якості автора, його ідейні переконання, громадсько-політичну позицію, словесне та змістове наповнення тексту, оригінальність думки, уміння увійти в контакт з аудиторією, тобто все, що не може обійтися без складного і специфічного явища, яке ми називаємо талантом.

На думку В.М. Горохова [2], публіцистика – це вид літератури, а також – рід журналістської творчої діяльності. М. С. Черепанов вважав публіцистику особливим родом літератури й розглядав її в жанровій (в широкому сенсі слова) парадигмі літературної творчості [9, 34]. Відомо, що автор публіцистичних творів, висловлюючи свої думки, підкреслює їх описом подій, наведенням фактів, власними міркуваннями і роз'ясненням поставленої проблеми. Просто, зрозуміло, й одночасно яскраво він має донести до читача власну ідею. «У публіцистичних творах обов'язковим є конфлікт, у постановці якого автор виступає зі своєю яскраво вираженою позицією, засуджуючи або схвалюючи певні явища, факти і картини дійсності. І нарешті, публіцистика злободенна у розкритті проблем, які автор, подібно першопрохідцю, показує на сторінках своєї публікації» [5, 146].

Усі перераховані ознаки яскраво проявляються й у публіцистиці Еллана-Блакитного. У свій час він був активним учасником революційних подій, засновником літературно-мистецького угруповання «Гарт». Його літературна діяльність була тісно переплетена з журналістською. «Перші статті з'являються здебільшого у тих журналах та газетах, які завдячують своїм існуванням великому працелюбу («Всесвіт» – журнал, який залишив навіть свою назву від часів, коли В. Блакитний працював у ньому головним редактором; «Вітчизна» – у минулому журнал «Гарт» – орган Всеукраїнської спілки письменників, що утворилася з літературно-мистецької організації В. Блакитного; «Літературна Україна» – метаморфоза додатку до «Вістей», який мав назву «Література. Наука. Мистецтво» і теж виходив за безпосередньої участі письменника, та нарешті «Голос України» – нове життя «Вістей ВУЦВК»)» [1, 16]. Понад сто літературно-критичних та публіцистичних статей різної тематики з'явилися у

період участі в газеті «Боротьба», редагування «Вістей ВУЦВК», «Всесвіту», «Червоного перцю», роботі в «ЛНМ» (щотижневому додатку до «Вістей»), головування в редакції альманаху «Гарт», співробітництва з «Мистецтвом», «Культурою і побутом».

Тематика публіцистичних праць В. Блакитного досить різноманітна, адже охоплює, без винятку, усі сфери життя суспільства. Так, наприклад, у статті «Без маніфесту», яка була надрукована в альманасі 1924 року, поет і публіцист виклав послідовне бачення минулого, сьогодення і майбутніх задумів та завдань щодо роботи керованої ним літературно-мистецької організації «Гарт». Василь Еллан-Блакитний поставив завдання згуртувати розпорошені сили професійних українських літераторів, а потім долучити до літературної творчості. «Гарт» проголосив себе як об'єднання письменників, «котрі прагнуть створення єдиної інтернаціональної комуністичної культури, користуючись українською мовою як знаряддям творчості, поширення комуністичної ідеології та переборювання буржуазної, міщанської, власницької ідеології» [4, 55]. Окреслюючи культурологічно-організаційні основи Спілки, В. Еллан наголошував на їхній принциповій новизні: «Спілки письменницькі і спілки художні ми досі знали двох типів: типу професійного і типу художнього об'єднання. «Гарт» – організація ні того, ні іншого типу. Від професійних спілок вона відрізняється тим, що об'єднує людей одної ідеології, одного політичного напрямку» [4, 55]. Еллан-Блакитний також наголошував, що «Гарт» є громадською, культурно-творчою організацією і збирає лише найбільш активних робітників у галузі мистецтва. Визначальною в його естетико-літературних міркуваннях була ідея соціальної ролі мистецтва.

Як відомо, 1920-ті роки в історії української літератури відзначаються ускладненням процесів літературного й мистецького життя. З цього приводу Блакитний зазначав: «Мистецтво відрізняється від науки і спорту та техніки тим, що воно має справу з людськими емоціями, головне. Звичайно, не формалісту, людині, що бере процес розвитку культури, як частки суспільного розвитку, до цього підходить по матеріалістичному, як моніст, – і в голову не прийде розбивати культуру на окремі замкнуті органічно-своєрідні культури, з котрих одні зв'язані з розумом, другі з почуваннями людини» [4, 55]. Крім того, він вважав, що всі мистецькі цінності, надбані за роки, треба зробити доступними для народних мас. А нові мистецькі цінності повинні творитися не для вузьких панівних верств суспільства, а бути корисними для робітничих і селянських мас. Оволодіти «всім цінним із здобутків попередніх поколінь, не замикаючись у рамках якоїсь «своєї», специфічно пролетарської культури» [6, 256], – так мислив В. Блакитний магістральну лінію культурного розвитку. Вважав, що вся мистецька політика повинна зводитися до вияснення доцільності чи недоцільності тих чи інших творів.

Від письменників вимагалось оспівувати сучасність, писати твори, які б у масах викликали настрої бадьорості й життєздатності. Пролетарських письменників – «мистецький авангард переможного класу» – мала об'єднувати марксистська ідеологія, так звана «класова позиція». В естетиці надавалася

перевага змісту над формою. Це був спрощений погляд на роль мистецтва в суспільстві, зумовлений утилітарним його розумінням як потреби дня.

Статтю «Без маніфесту» можна вважати квінтесенцією публіцистичного доробку В. Блакитного, у якій автор порушує «гострі проблеми» сучасного йому культурного та історичного життя України, раз у раз звертаючись до їх обговорення з різних кутів зору. Як інтелігентна людина і професійний літератор В. Еллан усвідомлював усю складність і, можливо, навіть утопічність задуму, але як пристрасний ідеолог не міг мислити по-іншому.

Політичне, суспільне, літературно-мистецьке життя України турбувало В. Блакитного, про це слушно зауважує у статтях: «До реставрації Великої Росії», «Розгніваний Юпітер», «Ще одне організаційне досягнення», «Диктатура і демократія». Блакитний вважав федеративний устрій нової радянської держави за спосіб збереження нації, «вже тоді він завзято воював з тими, хто розглядав Україну як «звичайну провінцію Росії», виступав проти тенденції російського централізму й унітаризму, столично-імперського й місцевого зверхнього «русотяпського» ігнорування української мови і культури та українських політичних кадрів» [8, 141].

Тонким знавцем політичної кон'юнктури свого часу та причин об'єднання двох новостворених держав – УРСР і РСФСР – виступає В. Блакитний у статті «Ще одне організаційне досягнення» [3, 266-268], написаній у 1921 р. Шлях розвитку політичних відносин між «центром і місцями» бачився В. Блакитному у припиненні постійних реорганізацій та наданні більшої автономності місцям. Віра в демократичні засади Еллана-Блакитного була міцна і непохитна: саме на засаді керування республіки народом мали, на його думку, будуватися підвалини політичних відносин у суспільстві, про це пише публіцист у статті «Диктатура і демократія». Неможливо припустити, що, завжди передбачаючи розвиток історії наперед, В. Блакитний не відчував того трагізму і ймовірних його наслідків.

Особливу увагу у своїх публіцистичних працях В. Еллан приділяє освіті, літературі, українізації, розвитку української журналістики у статтях: «Мова Жовтня», «На предових позиціях», «Вперед», «Етапи». Закликаючи зробити українську мову «мовою Жовтня», він мав на увазі широке її впровадження в усі сфери державного й суспільного життя: досить сміливе бажання для 1922 р., коли «Вісті» лише недавно перестали бути «Известиями». «Блакитний – редактор і публіцист «Боротьби» – неодноразово і досить послідовно критикував керівництво КП(б)У за нехтування національними особливостями України, за глухоту до питань національної культури і мови, за свідому чи несвідому підтримку необмеженого централізму, унітаризму, асиміляторських «обще руських» ідей» [7, 31]. Еллан-Блакитний акцентував увагу на тому, що у кожній національності є мова, а також національна культура, піднесення якої «є разом піднесення єдиної світової культури». Державницький світогляд Блакитного передбачав проведення активної, цілеспрямованої мовної політики, орієнтованої на виховання національно-свідомої мовної особистості.

Розумів письменник вплив господарчого розвитку в Україні на розвиток культури та освіти. У статті «Українізаційний курс радвлади й східногалицькі патріоти» він констатував: «Радянська влада не зможе зараз уділяти на розвиток української робітничо-селянської культури, як і взагалі на культурну роботу, стільки матеріальних засобів, скільки на це при інших умовах треба б було уділяти» [3, 134-135]. Авторіві статті, економісту за освітою, вдалося підкреслити гостру проблему фінансування освіти та культури. Публіцист відзначає, що без цих двох складових не буде нації. Блакитний наголошував на важливості виховання національно-активної особистості, розвитку стану освіти, обов'язковому виконанні тих важливих завдань, над якими щодня мала би працювати українська інтелігенція. Він наголошував на тому, що українці повинні зробити все від них залежне, щоб змінити ситуацію на краще.

Василь Елланський був одним із перших теоретиків і критиків української літератури. Цілеспрямовано у своїх публікаціях характеризував літературну та громадську діяльність видатних тогочасних особистостей, бо саме їх вважав визначальним чинником поступального руху історії. На початку ХХ століття «українська література проходила через кілька своєрідних циклічних етапів зародження й відмирання (точніше, винищення). Так, започатковане в першій чверті століття, зокрема після революційних соціальних і національних катаклізмів, Відродження української культури стало розстріляним Відродженням, і на кінець 30-х років жанрово-стильова, формальна різноманітність попереднього десятиліття була зведена до єдиної соцреалістичної «ноти», назагал вимальовувалася похмура картина ідеологічного диктату, схематизму, кон'юнктурності, коли навіть поодинокі непересічні особистості виступали блідими тінями самих себе» [6, 6].

У статті «Павло Тичина» В. Блакитний, говорячи про творчість «ще не зовсім комуніста» П. Тичини, влучно описав силу, яка розриває свідомість сучасного йому українського суспільства на дві частини: «Поет разом із незаможним селянином, з батраком проходить крізь трагедію сутички національного моменту з соціальним в українській революції» [3, 78]. Еллан-Блакитний шукав національного самовизначення і намагався із найкращих мистецьких здобутків світу створити власне неповторне обличчя вітчизняної літератури. У першій половині ХХ ст., як зазначає В. Дончик, для більшості українських літераторів, «хоч би до яких груп вони належали і якої естетичної програми дотримувалися, був украй актуальним пошук узгодження свого національного ества та національних стимулів з історичною реальністю, в якій тоді домінуючою була тенденція до пролетарсько-інтернаціоналістичного перетворення світу» [6, 85].

Вивчення свідчень, які залишила нам історія про свої зламні моменти, є надзвичайно важливою, цікавою і пізнавальною справою. Еллан-Блакитний був справжнім сином тієї епохи – «дискусійних», напружених 1920-х, коли письменники щиро вірили у свої переконання, у потрібність власної діяльності. І хоча історія літератури залишила трохи осторонь постать Блакитного, вважаємо, що подальше вивчення його публіцистики додасть яскравих штрихів

в історію української літератури і журналістики 1920–1930-х років, які стали короткочасним, але надзвичайно плідним періодом мистецького та суспільного життя, періодом вільного мистецького волевиявлення, розвитку української преси, появи численних видань, а також талановитих, непересічних літераторів, їхніх оригінальних творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовчик-Блакитна М. «Бачу тебе, Україно моя, в будучині...» / М. Вовчик-Блакитна // Слово і час. – 1994. – № 1. – С. 16-17.
2. Горохов В. М. Публицистика и ее эффективность / В.М. Горохов // Горизонты публицистики: Опыт и проблемы. – М., 1981. – 190 с.
3. Еллан В. Твори: Фейлетони. Літературно-критичні статті. Публіцистика [У 2 т.] / Василь Еллан // Т. 2: – К.: Держлітвидав України, 1958. – 318 с.
4. Еллан-Блакитний В., «Без маніфесту» / Василь Еллан-Блакитний // «Гарт: Альманах». – Х.: Держвидав України, 1924.
5. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / В. Й. Здоровега. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
6. Історія української літератури ХХ століття: у 2 кн.: 1910-1930-ті роки: Навч. Посібник / за ред. В.Г. Дончика. – Кн. 1. К.: Либідь, 1993. – 784 с.
7. Новиченко Л. Рання публіцистика В. Блакитного / Леонід Новиченко // Слово і час. – 1991. – №2. – С. 31.
8. Федченко П. «Знаю – проти поезії грішу» / П. Федченко / [Про В. Еллана-Блакитного] // Вітчизна. – 1994. – № 3/4. – С. 140-147.
9. Черепанов М. С. Проблемы теории публицистики / М.С. Черепанов. – М., 1973. – 174 с.

В статье рассматриваются основные тематические линии публицистических произведений Эллана-Блакитного, охарактеризованы взгляды публициста на социально-экономическое, культурно-просветительское, национальное развитие Украины. Проанализированная публицистика Василия Блакитного свидетельствует об ее остроте, проблемности, дискуссионности, мгновенной реакции публициста на насущные проблемы времени. Автор подчёркивает, насколько успешно развиваются заложенные Блакитным традиции зрелого и результативного политического мышления и идейно-тематическое наполнение публицистических текстов. Обращается внимание на оригинальность тематики публицистических произведений Эллана-Блакитного, подводящих читателя к собственным размышлениям и осмыслению острых проблем общества, культуры, искусства, политики, журналистики 1920-х годов. Статья освещает социальные и национальные аспекты в условиях переходного периода развития украинского общества. Также прослеживаются процессы становления и развития литературно-художественной группы «Гарт», акцентируется внимание на культурологически-творческих аспектах деятельности данного объединения,

представители которого способствовали возрождению и формированию национальных духовных основ украинской государственности.

Ключевые слова: публицистика, нация, украинизация, литературно-художественная группа «Гарт», украинская культура.

The article examines the main thematic lines in publicistic writings by Ellan-Blakytnyj. The views of the author on the socio-economic, cultural, educational, national development of Ukraine have been described here. The analyzed publicistic works by Vasyl Blakytnyj prove their urgency, problematic views, the writer's instant response to the pressing problems of the time. The author of this article primarily emphasizes on how successfully the embedded by Blakytnyj traditions of mature and effective political thinking, ideological and thematic content of non-fiction texts are developing. The attention is drawn to the originality of the thematic of publicistic works by Ellan-Blakytnyj, which leads the reader to one's own thinking and understanding of the acute problems of society, culture, art, politics, journalism in the 1920-s. The article highlights the social and national aspects in transition period of Ukrainian society. The formation and development of literary and artistic group "Hart" is also observed, the attention is focused on cultural and creative aspects of this association, whose members by their citizenship position urged the revival and spiritual development of national principles of Ukrainian statehood.

Key words: publicism, nation, ukrainization, literary and artistic group "Hart", Ukrainian culture.

*Стаття надійшла до редакції 25. 02.2016
Прийнято до публікації 21.03.2016*